

NYELVMŰVELÉS

Nyelvművelésünk visszhangja.

Mult alkalommal megkértük az erdélyi magyar sajtót, hogy nyelv-művelő munkánkat támogassa s a nyelv tisztogatására irányuló törekvésünket hasábjain terjessze. Nincs módunkban megállapítani, hogy nyelv-művelésünk hol és milyen terjedelemben részesült figyelemben, mégis néhány adatból az vehető észre, hogy kérésünk örvendetes visszhangra talált. A *Hírnök* f. évi 9. száma az egész közleményünket kiadásra méltatta. A *Keleti Ujság* a július 31-iki 172. számában rovatunk néhány jellemzőbb fejezetét azzal a beismeréssel nyomtatta le, hogy a sajtóhoz intézett figyelmeztetésünket magára vette, mert akármennyire igyekszik is hasábjairól az idegen szavakat kigyomlálni, a szerkesztőségi munka lázában bizony sokszor vét a nyelvvédelem parancsai ellen. De éppen jó szándékának a bizonyítására, a maga és a közönség figyelmének ébrentartására helyt adott a kifogásainknak. Hasonlóképen járt el az *Erdélyi Lapok* az augusztus 4-i 156. számában, ahol több mint három hasábot szentelt mozgalmunk támogatására, s nem érzékenykedett olyan hibáknak a kipellengérezésében, amelyeknek egy részét saját maga követte el. Két vezető napilapunknak ez az emelkedett magatartása az ügy őszinte szolgálatára vall. E mellett bizonyít az is, hogy az utóbbi időben a nagyobb napilapjaink szívesen közölnek nyelvhelyességi cikkeket (*Keleti Ujság*, 1935. 109., 173., 190., 191. sz. *Ellenzék*, 1935. 173. sz.) Az *Ellenzék* július 17-i 160. száma már érzékenyebben vette a sajtónak tett szemrehányásainkat, és személyes útra terelve a kérdést, jó szándékunkat fonák helyzetbe juttatja, amikor azzal vág vissza, hogy bizony az *Erdélyi Múzeum* maga is bele esik a kifogásolt hibákba, az idegen szavaknak lépten-nyomon való használatába. Bár nagy a különbség a mi gondatlanságunk és a napi sajtó nyelvrontása között, el kell ismernünk, hogy ez nem tagadható, semmi-féle vitakozással meg nem másítható valóság. Azok az írók, akik ma Erdélyben a tollat forgatják, nem fordítanak eléggé aggodalmas gondot írásuk tisztaságára, szépségére és ragyogására. Holmi rendetlenség itt is, ott is észrevehető nemcsak a szavaik megválogatásában és mondat szerkesztésük laposságában, hanem sokszor a stílusuk szintelenségében is. A felelősség alól tehát saját magunkat sem vonjuk ki. Mindnyájan egyformán hibásak vagyunk nyelvünk éléktelenítésében, keréketörésében, szépségeinek elhanyagolásában és eredetiségének a mellőzésében. Másnak a hibájával azonban senki sem mentegethető, hanem mindnyájunknak egynek kell lennünk nyelvünk szeretetében és védelmében. Legföljebb csak az választhat el, hogy ki tud többet tenni az ügy érdekében. A napi sajtó mindenestre többet tehet, mint a szűk körre szorított negyedéves folyóiratunk. Ha valaki a segítségét megvonja, nem tőlünk tagadja meg, hanem a nyelvünktől és a nemzeti művelődésünk alapjaitól.

Ez a magyar nyelv tanárának szól.

A magyar nyelvnek és irodalomnak egyik erdélyi magyar tanára pár hónappal ezelőtt cikket írt az erdélyi magyar irodalomról a jól ismert budapesti *Nyugat* hasábjain s az egyik mondatában meggondolatlanul világgá

bocsátotta az *összmagyar* irodalom kifejezést. Bizonyára az *összbirodalom*-féle, más szempontból is ellenszenves összetétel lebegett előtte, pedig ezt nemcsak az idő, hanem a helyes nyelvérzék is már rég az avultságok közé temette. A *Magyarosan* c. folyóirat (1935. 91. l.) erősen megrója a szerencsétlen szót, s főképen azért neheztel, hogy ez a csúnya összetétel éppen egy erdélyi író találekonyaságából pattant ki, aki hozzá még, mint a magyar nyelv és irodalom tanára, az erdélyi magyar ifjúságot a Pázmány, Petőfi, Arany és Jókai nyelvére oktatja. Talán észre sem vevődik nyelvgyarapító törekvése, ha nem vonja magára a figyelmet a mintegy félszáz gondtalanul használt fölösleges idegen szavával (*glóbusz, szintézis, objektivitás, akció, nívó, probléma, adminisztrál,* stb.). A cikkíró modern felfogású, bocsánat: ideológiájú tanulmányában természetesen ott kell lennie az *alátámaszt* és *rádöbben* szavaknak is a *felvázol, kihangsúlyoz, beígér, beszervez* és hasonló társai mellett. „Hogy is mondta Arany László? Rontjuk a nyelvet, ahogy lehet! — fejezi be észrevételeit a *Magyarosan* megróvása. — Úgy látszik, az utódállamokban ennek híven szót fogadnak. Főként a magyar nyelv és irodalom fiatal tanárai. Búvárkodásuk eredménye úgy szóróstül-bőröstül megjelenik nálunk. Vajjon e fiatal tanárok a kisebbségi sorsban vergődő magyar tanuló ifjúság előtt is ilyen szép modernséggel beszélnek-é? Adnak-é alkalmat az *összmagyar* irodalom *összmagyar* nyelvének megismerésére és elsajátítására?”

Vizaköteles.

Amikor ezt a szót nyomtatásban először megláttam, elállt a lélekzetem és kételkedni kezdtem általános műveltségemben, mert értelmét eddigi ismereteim közt semmiképen sem tudtam megtalálni. Első pillanatban a zománcpikelyes halfajra gondoltam, mely az orosz káviárt és a róla elnevezett hólyagot szolgáltatja, de nem tudtam megfejteni, hogy mire lehet köteles ez a hasznos állat. Csak akkor kezdett világosság derülni, mikor a mondatbeli összefüggését észrevettem: „Ebben az évben *vizakötelesek* az 1908—1932. korosztályok“ (Csiki Lapok, 1935. 31. sz.). Így rájöttem, hogy ez a felemás szó ezt akarja mondani: ebben az évben az 1908—1932. évi korosztályoknak kell a katonai igazolványuk láttamozására jelentkezniök. Megállapításom helyességéről meggyőződött a következő mondat: „A katonai *livrettek* láttamozása megkezdődött“. A tanulság eléggé szomorú: vannak magyar emberek épen a Székelyföldön, akik már nem láttamoztatják a katonai igazolványukat, hanem *vizálatják a livretjüket*. Még lesújtóbb, hogy akad olyan magyar nyelvű lap, amely buzgolkodik is a tompa nyelvérzék találmányának a terjesztésében.

Mi nem tudnánk románul?

Körülbelül tíz esztendővel ezelőtt a román sajtó és a román közvélemény sokat panaszkodott a miatt, hogy a magyar kisebbség nem tud románul s nem is akarja a román nyelvet megtanulni. Akkor mindenki neki feküdt az államnyelv elsajátításának, s mindenki megtett annyit, amennyi erejéből és tehetségéből telt. Amikor azt hittük, hogy már csakugyan tudunk románul, írásbeli és szóbeli vizsgálatra kellett állanunk. Ezekben a vizsgálatokon az utca-seprő s az éjjeli őr épúgy megbukott, mint az okleveles középiskolai tanár. Ma megint a vádlottak padján ülünk: nem tudunk románul! Mi nem tudnánk románul? Tessék csak megfigyelni bennünket, hiszen mi még a magyar nyelvünket is románul beszéljük!

A falun vagy a városban ügyes-bajos dolgainkkal a *primáriára* megyünk, s addig nem nyugszunk, míg magával a *primárral* nem tárgyalhatunk. Ha

nem sikerül az elintézés, *Clujon* vonatra ülünk, de *urzsent* lévén az ügy, *Tejusun* át *akcseleráttal Bucurestibe* utazunk. Ott megkeressük valamelyik magyar *parlamentárt*, s a segítségével megszerezzük a *permiszt*. De ha már itt van az ember, egyéb dolgainak is a végére jár. Eszünkbe jut minden bánatunk: az *adminisztrácia*, amely *suprataxával* rótt meg, a *portarel* meg a *taxator*, aki *deklaráciát* vett tőlünk, s a *tribunál*, ahol a pörünket elvesztettük. De se baj, *apel* alatt van az ügy s majd igazságot szolgáltat a *kurte de kaszácie*. Valami *kontencsiósz* perben *csitáciénk* van, azt is rendbe kellene hozni. Itt nehézségek támadnak, mert a *doszár* még nincs *bezurnálozva*, a *konziliulnak* csak holnap lesz *sedincája*, addig *anexálni* kell a *procesz ver-bált* és *inkadrálni* a többi adatot is, amelyek még *lipszálnak* (vö. „Nagyvárad“, 1933. 271. sz.). Sok lőtás-futásunk van, hol az egyik, hol a másik *komitét* előtt kell megjelenünk, de szerencsére a *séfek*, a *direktor dzsenerálok* s a *szekretárok* előzékenyen viselkednek. Igaz, hogy közben egy sereg *kesztionárt* tőlünk ki, *adeverincákat* és *kitancákat* állítunk ki s ezeket jó csomó *áviátik* bélyeggel látjuk el, de legalább a *doszárunk* kiürül, s dolgunk végeztével felsóhajtunk: *gátá*, most már mehetünk hazá! Otthon az a hír fogad, hogy az egyik gyerek a *bakalaurédon* megbukott, a másik pedig a *kapacitátén* elsíklott. Ellensúlyozza ezt a csapást, hogy a *stiincés* állást kapott, s a jogászfiú is nemsokára révbe jut, éppen csak a *komercsiálból* s a *penálból* kell még *vizsgát csinálnia*. A *liceuba* járó legkisebb fiú *kárnettel* utazik vissza az iskolába, s apai intelmeket kap, hogy a *trimesztriál* dolgozataira nagyobb gondot fordítson. Az elemista gyerek részére *dováddt* kell kiállítani, okmányait *verifikálni*, s jól utána nézni mindennek, nehogy a *revizorátus* vagy a *regulament* kifogásokat tegyen. A sok baj sok pénzzel jár. *Fel kell tehát emelni a pénzt* (a *ridicat* banul) az *adminisztrácián* és *eladásba* kell tenni a búzát (a *pus în vânzare*). Ezek után még csak az van hátra, hogy a cseléd egy *mandát* postált s egy csomag *funkcionárt* hozzon a *tutunzsériéből*. Mert aki ilyen jól tud beszélni, az a mai világban igazán gondtalanul pipázhat!

A mozgóképszínházak és a magyar nyelv.

Nyelvünk tekintélytelen lett s a tiszteletlenség jutott osztályrészéül. Ezt a közéletben mindenütt fájdalmasan tapasztaljuk, panaszszó nélkül viseljük. A megbotránkozást, amelyet a magyar közönségtől is sűrűn látogatott mozi magyarnyelvű feliratai vernek fel minden művelt ember lelkében, mégsem lehet elnyomni. A *Keleti Újság* már több ízben figyelmeztette és kérte a filmkép-viseleteket, hogy hibátlan magyar szövegeket alkalmazzanak s legalább is bántó helyesírási hibákkal ne keltsenek megütközést. Mind nem használt. Az említett hírlap legújabbán némi ízelítőt ad a mozivásznon furcsaságaiból, nyelvünknek a semmibe vevéséről (1935. V. 23. sz.). Az egyik darabban — írja, — arról van szó, hogy a nő elfogadja a házassági ajánlatot, s kijelenti: „Rendben van!” A magyar közönség ezt a feliratot kapja: „Elrendeztem!” Mindenki bámul és senki sem tudja, hogy mit rendezett el a szépséges művésznő. Még ennél is mulatságosabb egy szerelmi jelenet felirata. A férfi epekedve kér csókot a hősnő eperajkáról. Erre a vásznon ez a goromba szó tűnik föl: „Kuss!” A közönség hahotázik, s utólag jön rá, hogy a fordító a magyar szöveget mellőzve, csak a német szöveget hagyta meg s a felirat azt teszi: csókolj meg! Az angolból és románból fordított feliratokon iszonyú úrzsavar uralkodik a magázás és a tegezés körül. Mivel a román bizalmasabb magázás amolyan féltegezés-féle s az angol pedig egyáltalában nem ismer különbséget a kétféle beszédmód között, a fordító jóvóltából képtelen magyar szövegek kerülnek a vásznonra. Az egyik izgalmas drámában pl. a bíró elé kerül a fe-

gyenc. Életről-halálról van szó. „Hallgasson meg, könyörgöm!” — esedezik az eredeti szöveg. A magyar felirat pedig kedves közvetlenséggel így hangzik: „Hallgass ide, kérlek!” Egy másik filmen a román „trage la indoiala” kifejezést, amely azt jelenti, hogy „kétségbe vonni”, így fordították le: „csalódást húzni”. Román sajtóságoknak ilyen szó szerinti fordítása egyre gyakoribbá válik. Ezeknél csak a helyesírási hibák sűrűbbek. A legelemibb szabályokat is mellőzik. Az *egy* névelőt hosszú mássalhangzóval, az *állani* igét rövid l-el írják. Azt mondja a *Keleti Újság*, hogy három napig lehetne felsorolni a mozivászon botránys nyelvi sérelmeit. Még azon a fehér lepedőn sem jut tisztelet a nyelvünknek. De vajjon saját magunk kellő tiszteletben részesítjük-e? Nem vagyunk-e nagyon hanyagok szépségeinek védelmében és tisztaságának ápolásában? Azt várjuk, hogy más tisztelje, amivel magunk sem törődünk?

Uraim, írástudók!

Meg kell mondanunk nyíltan és őszintén, sőt nyersen és kíméletlenül, hogy nemcsak az erdélyi magyar beszéd, hanem az írott nyelvünk is sok kifogásra ad okot. Bármennyire unalmassá válik is, megint csak a sajtónknak kell szemrehányásokat tennünk s az újságírókat kell figyelmeztetnünk, hogy idejét mult avult nyelven írnak. Vidékiek elmaradottság már az a mód, ahogyan a divatból kiment idegen szavakat pártfogolják. „A Kismama című filmből angol *verzió* készül”, vagy „Eggerth Márta szerződést kötött a berlini *Staatsoperrel*”, — ilyen kezdetleges és balga idegenszerűségeket a magyar *változat* és *állami operaház* helyett sehol a világon leírni már nem lehet, csak nálunk, ahol minden kezdő hírszerző büntetlenül garázdálkodhat a magyar nyelvünk szegényítésében és öntudatának ingatásában. A tudatlanság takargatásából-e vagy bűnös hanyagságból írja-e le az erdélyi magyar újságíró a *turnét* éppen a „Székely guzsalyas”-sal kapcsolatban a *művészi körút* helyett? Nem értesült még arról, hogy már régen nem írunk és nem mondunk *koncertet*, hanem *hangversenyt*? Arról is le kellene szoknia a magyar újságírónak, hogy ne beszéljen *inspektorátusról*, hanem írjon *felügyelőséget*, s ne emlegesse nekünk a *kommentárt*, amikor mi a *magyarozatból* értünk magyarul. Higgyék el a hírlapíróink, hogy hivatásukat csak akkor töltik be, ha a *megegyezés alapjairól*, vagy egyszerűen az *alapelvekről* beszélnek, nem pedig a *plattformról*, mert beláthatják, hogy nem mindenik olvasó érti meg, hogy mi is az a *plateforme*. Jó lenne az is, ha a szerkesztőségekben minden asztal fölött öles betűkkel állana a figyelmeztetés: ne írj *parlamentárt képviselő* vagy honatya helyett! Milyen szép lenne továbbá, ha újságírásunk figyelemmel kísérné a napjaink nyelvújítását s Erdély térségein is forgalomba hozná az új szavakat és friss fordulatokat. A magyar nyelvterületen ma már *túrisztika* helyett *természetjárás*, *turista* helyett *természetjáró*, *amatőr* helyett *műkedvelő*, *professzionista* helyett *hivatásos*, *sport* helyett *testgyakorlás*, *testedzés*, *start* helyett *indítás*, *tréner* helyett *edző*, stb. járja. Nem szabad azt hinni, hogy azért, mert valaki újságot ír, már fölszentelt és korlátlan ura a nyelvnek, hanem meg kell gondolni, hogy az olvasónak is van nyelvrézéke s bosszankodva utasítja vissza a lelkiségétől távol álló ilyen gorombaságokat: „Medgyaszai Vilma, a leghíresebb magyar *dizőz*, legközelebb *le szerződik* az egyik színházhoz”, vagy „A film *levetítése* két és fél órát vesz igénybe”, vagy „Calianu megígérte, hogy *bevizsgálja* az ügyet”. Inkább tíz idegen szó, mint egy *le szerződik*, *levetít*, *bevizsgál*-fajta nyelvficamodás! Restelkedik az ember újságírásunk színvonalának süllyedése miatt, amikor egy halálesettel kapcsolatban azt kell olvasnia, hogy „kétoldali *tüdőgyulladást* kapott,

amely aztán (miért nem azután?) *végzett is vele*“. Ilyen tiszteletlenül, részvétlenül, a választékosságba gázoló ilyen ízléstelenséggel még sem lenne szabad írni! És mit szólunk ehhez a nyelvtani helytelenséghez: „*Meg kell változtassa nevét a Románia*“, vagy „*A mű terjedelme legalább 300 oldal kell legyen?*“ Hát olyanok írják az újságjainkat, hogy a magyar olvasók százezres tömegeiben a magyar beszéd helyességét egyenesen tartásák, akik a *kell* ige mondattani szerkezetével sínesenek tisztában? És legyen szabad ez alkalommal csak egyetlen szót ejteni a helyesírásukról. Az egyik vezető lapunk még a nagy címbetűiben is igen gyakran a *j* helyett *ly*-et ír, s a hosszú magánhangzókat (*á, ó*) meg a hosszú mássalhangzókat (*ll, nn, ssz*, stb.) olyan következetesen kezdi elhanyagolni, hogy borzasztó gyanú ébred az emberben: talán nem is véletlenség ez, talán nem is szándékosság ez, hanem kétségbeejtő tudatlanság ez!

Uraim, írástudók, bocsássanak meg az erős szavakért, de beláthatják, hogy olyan felháborító hibák ezek, amelyekre nem lehet síma szavakba burkolni a megbotránkozást. Gondolják meg, hogy milyen felelősség hárul Önökre, s hová jutunk, ha ezen az úton haladunk tovább. Önök a hivatásuknál fogva előljárnak. Ne vigyék a nyelvünket örvénybe! Az újságírás természetével mentegetőznek? Ezeket a hibákat semmi sem menti. Kárhozatos vétek az ilyen írás, s nagyobb kicsúfolása nyelvünknek a mozivászon semmibe vevő tiszteletlen eljárásánál!

Ez az erdélyi magyar nyelv?

Büszkén és sokszor hivatkozunk erdélyiségünkre. Igaz, hogy eddig tisztán meghatározni senki sem tudta, mi is az az erdélyiség, de érezzük, hogy van valami ilyen lelkeség s az különb a más magyarságnál. A lelki élet egységének a törvénye szerint az erdélyiségnek mindenben, így a nyelvben is meg kell nyilvánulnia. Miben különbözik tehát az erdélyi magyar nyelv a más magyarok nyelvétől? Sajnos, nem abban, amit várnánk: a tisztaságban, a ragyogó fényességben, az előkelő nemességben, az eredeti zamatosságban, a színpompában és az egyszerűség művészetében. Amíg Magyarországon az elmult másfél évtizedben a sajtó is és az irodalom is színes, fordulatokban gazdag, tiszta és gondos nyelvet fejlesztett ki, az erdélyi magyar nyelven ugyanakkor valami elviselhetetlen szürkesség és zagyvaság lett uralkodó. Megújuláson megy keresztül napjainkban a magyar nyelvünk s ebből hozzánk alig jut el valami. Hírlapjaink lapos nyelve tovább hurcolja az avult idegenszerűségeket, sőt még újakkal tetézi a másutt már kiirtott helytelenségeket. Az úgynevezett erdélyi magyar irodalom sem jár elől jó példával és mintaszerű gondossággal. Nehány hónappal ezelőtt a budapesti könyvnapra az erdélyi irodalom egy gyűjteményes kötetrel vonult ki. Benne 14 erdélyi író tanulmányai olvashatók szellemi életünk 14 erdélyi magyar csillagáról. Az a nyelv azonban, amely sokszor igen eredeti szempontokat és helyes meglátásokat hordoz, nincsen összhangban az írásművek belső értékével. Nem hiába történt, hogy az egyik magyarországi bíráló szigorúan megróttá a könyvet az idegen szavaknak kérkedni-vágyásból vagy kényelemből eredő sűrű használatáért a sokkal kifejezőbb és szebbhangzású magyar szavak helyett, s talán abban sem esett igazságtalanság, amikor néhány mondat kiszemelgetésével pellengérré állította a könyvben előforduló, bosszantóan lehetetlen szövegezésű mondatszerkesztéseket (vö. Irodalomtörténet, 1935. 138. l.). Igen sajnálatos, hogy itt és másutt is egyre sűrűbben bántó leekéztetéseket kap az erdélyi magyar nyelv, amikor pedig abban a hírben kellene állania, hogy tisztasága tündöklő és zamatossága magával ragadó. Ez jelentené az erdélyiséget a nyelv-

vünkben, sőt jelentené a nemzeti lélek sértetlenségét is. Addig ne sokat büszkélkedjünk az erdélyiségünkkel, amíg szégyent vallunk a nyelvünkkel, — mert a nyelv a lelkiség hordozója, s nem a legelbájolóbb, ami most benne tükröződik. Sokat hangoztatott erdélyiségünk tisztázását kezdjük a nyelvünkön. Mutassuk meg benne az erdélyi magyar lélek erejét, tisztaságát, nemességét és szépségét. Mutassanak példát az élen haladó íróink, s ne engedjék, hogy nyelvünk lemaradjon és elsatnyuljon!

Hány idegen szót használunk?

Az idegen szavak használatában elenyésző csekély kivétellel mindnyájan hibásak vagyunk, mert az iskoláink, a társadalmi szervezeteink, a családok és az egyesek öntudatos magatartásának hiánya miatt nyelvi lelkiismeretünk zsibbadt s nem edződött eléggé belénk a szép magyar szó szeretete és megbecsülése. Az egyik magyar országgyűlési gyorsíró Budapesten számbeli kimutatást készített a képviselőházi nyelvhasználatról, és 100.000 gyorsírási szótagot, azaz 40.977 szót véve alapul, megállapította, hogy a magyar képviselők beszédében minden 21-ik szó idegen. Akkor lesz igazán elképesztő ez a szám, ha tudjuk, hogy egy átlag ember szókinése egy életen át nem több 2—3000 szónál s így kijön az a megdöbbentő eredmény, hogy ha az egész életünkben használt idegen szavakat egybecsoportosítjuk, még az az ember is, aki a saját anyanyelvén kívül semmiféle idegen nyelvet nem beszél, úgy élt le néhány esztendő, hogy azalatt egy árva szót sem ejtett ki magyarul. Kosztolányi Dezső kiszámította, hogy hány olyan fölösleges idegen szó kering nyelvünkben, amelyet minden esetben jobb magyar szóval lehet helyettesíteni. A felelet meglepő: 6000 ilyen szó van, tehát kétszerese egy átlagos ember szókinésének. Igen szomorú, de megzívlelendő jelenség, mert az következik belőle, hogy 6000 idegen szónak adtunk tanyát és munkát a nyelvünkben, s ezzel legalább 12.000 magyar szavunkat tettük földönfutóvá és munkanélkülivé. Milyen botorság, hogy ilyen pazarul szegényítjük különben sem dúsgazdag magunkat!

Elővezetve és büntetve lesz.

Az uralomváltozás első éveiben — talán még emlékszünk — hivatalos falragaszok figyelmeztettek, nehogy a rendszabályokat valaki áthágja, mert különben *elővezetve és büntetve lesz*. Ez mély hatást tett nemcsak a kedélyünkre, hanem a nyelvünkre is, s azóta sok bajunk van a *lesz-* és *lett-*féle szerkezettel. Kényelmesen terjeng erdélyi magyar nyelvünkben, sokan megütközés nélkül használják, mások viszont mindenféle *va-*, *ve-*s szerkezettől irtóznak. Zavar és bizonytalanság uralkodik. Ezért föl kell világosítanunk nyelvhasználatunkat, hogy teljesen jogtalan az idegenszerűség vádjával illetni minden *-va*, *-ve* szerkesztett igealakot. Ha helytelen volna, nem mondhatnók, hogy „zöldre van a rácsos kapu festve“, „be van az én szűrőm újja kötve“, „fakó lovam fel van kantározva“. Amint ezekből a példákból kitétszik, a *-va*, *-ve* képzős igenévből és a lét-ige alakjából álló szerkezetek, a cselekvés megtörténtével, eredménye következtében keletkező állapotot jelölik. Ezt az állapotot, ezt a nyugalmi helyzetet csak ezzel a kifejezésmóddal tudjuk festeni. A „zöldre van a rácsos kapu festve“ helyére hiába próbálnók a „zöldre festették“ vagy akár a „zöldre festetett“ stb. alakot erőltetni, s a „bekötöttem, bekötötték a szűrőm újját“ is mást mond, egyebet emel ki, mint a „be van az én szűrőm újja kötve“. Ebből azonban nem az következik, hogy minden *-va*, *-ve* és *van* szerkesztett igealak helyes és kifogástalan. Az irodalmi szokás helyteleníti s a kényesebb köznyelv is kerüli az efféléket: „fel

van állítva“, „bele van bolondulva“, „el voltak utazva“, „pulykaméregbe volt jőve“, „le volt menve a hús a kezefejéről“, stb. Egészen másképen állunk a *lesz*, *lett* igealakokkal szerkesztett *-va*, *-ve* képzős kapcsolatokkal. Ilyenek pl. „az ára holnap lesz kifizetve“, „ha a rendelet végre lesz hajtva“, „ízletes étel-ek és italokról gondoskodva lesz“, „meg lett neki mondva“, „számfejtve lett“, stb. Ennek a szerkezet-típusnak semmiféle kifejező haszna sincs a nyelvünkben. Ez kétségtelenül helytelenség és idegenszerűség (vö. Magyarosan, 1934. 86. l.). Kerüljünk tehát minden olyan visszataszító *-va*, *-ve* képzős szerkezetet, amely az „elővezetve és büntetve lesz“ emlékét kelti bennünk.

Az ildomos nem illedelmes.

A sok közül csak egyetlenegy példát idézünk. Egyik helybeli lapunk július 16-i vezető cikkében ezt olvassuk: „A politikai *ildomosság* nem engedi, hogy a magyarság sorstestvéreinek politikai irányzatok fel- és levétele tekintetében tanácsokat adjon.“ A cikkíró, mint az utána következő mondatából is kitűnik, azt akarja mondani, hogy politikailag illetlen volna, ha a magyarság az erdélyi németységnek politikai álláspontokat akarna sugalmazni. A közíró tehát az *ildomosság* szót „illedelmesség“ értelemben használja. Ez a félreértés csak azért bocsátható meg neki, mert vele együtt még igen sokan szenvednek hasonló tévedésben. Tudnunk kell ugyanis, hogy az *ildomos* elavult szó. Utoljára a kódexek idejében volt forgalomban, s azt jelentette, hogy „prudens, klug“. „Legyetek *ildomosak*, miként kégyók“, — olvassuk a Müncheneri kódexben, hol az „ildomosak“ a latin „prudentes“ fordítása. „Az anyaszentegyház cselekedik kegyes anyjának *ildomossága* szerént“, — írja az Érdy kódex, s a mondat értelméből is látszik, hogy benne nem illendőségről, hanem okosságról van szó. Az *ildomos* azonban már a XVI. században kiveszett a köznyelvből s háromszáz esztendeig senki sem használta. Széchenyi István volt az, aki a múlt század negyvenes éveiben megpróbálta fölleveníteni a rég eltemetődött *ildomos* szót, hogy vele az *okos* mellett a „prudens et circumspectus“ jelentés-árnyalatot kifejezze (vö. Horger Antal: Magyar szavak története, 1924. 87. l.). Törekvése nem járt sikerrel, az *ildomos* a halottaiból igazán feltámadni nem tudott. Az irodalmi nyelvbe a szó mégis belekeveredett, s azok, akik történetileg nincsenek tisztában jelentésével, a hasonló hangzású „illedelmes“ szó hatása alatt ennek a jelentését tulajdonítják neki. Nem megbocsáthatatlan vétek ez, csak furcsa tájékozatlanság, s épen azért nem „ildomos“ dolog. Hagyjunk békét tehát neki, ne háborgassuk álmaiban, mert a szegény „ildomos“-nak mindannyiszor meg kell fordulnia sírjában, valahányszor „illedelmes“ értelemben emlegetjük.

Más a mintha, mint a mint ha.

Helyesírási kérdés. Ilyesféle csekélységekkel azonban a lompos erdélyi magyar nyomtatványok nem igen szoktak törődni. Ha egyszer kezük alá kerül ez a két kötőszó, minden megfontolás nélkül egybeírják. Pedig Arany János a *Toldi* kezdő soraiban nem hiába írta külön: *Mint ha* pásztortűz ég őszi éjtszakákon. Azért választotta kettőbe, mert a *mintha* értelmileg egészen mást jelent. A *mint ha* közé mutató szó tehető vagy gondolható, tulajdonképpen e két szó nem is tartozik egy mondatba, ellenben a *mintha* bizonyos fajta hasonlító kötőszó. Ugyanez a különbség a *mint hogy* és a *minthogy*, a *csak hogy* és a *csakhogy* kötőszók között. A különbséget legjobban példákon vehetjük észre. Ezt olvassuk valahol: Előfizetéssel sokkal olcsóbban jut a lap-hoz mindenki, *mintha* naponként fizeti meg az egyes példányok árát. A szü-

letési arányszámot sem propagandával, sem pedig szigorú rendeletekkel nem emelhetjük oly hatásosan, *mintha* új munkaalkalmak teremtésével széles néprétegek jóllétét fokozzuk. Mindkét mondatban helytelenül van egybeírva a *mintha*; helyesen *mint ha* (*mint úgy, ha; mint akkor, ha*) írandó. A *mintha* meg nem valósuló, képzelt hasonlítást jelöl: *Mintha* lába kelne valamennyi rögnék (pedig nem kel), *mintha* szólított volna valaki (pedig nem szólított senki.) Épp ilyen: Nem volt egyéb választásom, *minthogy* meghaljak; helyesen *mint hogy* (*mint az, hogy*). A város legöregebb lakói sem tudtak többet a szoborról, *minthogy* az már gyermekkorukban ott állt a dombon; helyesen: *mint hogy*. Ez utóbbi mondat *minthogy* kötőszava helytelenül más értelmet ad a mondatnak: azért nem tudtak a szoborról, mert (mivelhogy) ez a dombon állott. — E mondatban: Mérföldeket gyalogolt, *csakhogy* mégegyszer láthassa öccsét, — a *csakhogy* helytelenül van összeírva, mert jelentése *csak* (azért,) *hogy*, vagyis célhatározó, az egybeírt *csakhogy* pedig annyi, mint *de*, vagyis ellentétes kötőszó. Ezekből a példákból mindenki láthatja, hogy a helyesírás nem pusztá külsőség, hanem némelykor lényeges értelmi finomságoknak a megkülönböztető jele, s így aki helyesen ír, helyesen is különböztet.

Vigyázzunk a névelőkre!

Gondosan vigyázzunk a jelentékteleneknek látszó névelőkre, mert sok visszaélést követhetünk el velük. Különösen a határozatlan névelő idegenszerű használata félelmetesen terjed a nyelvünkben. Az ép nyelvérzékű embert mód nélkül bántja, midőn pl. egy arányszámú szónokunk ajkáról ellebben ez a mondás: „Az *egy* szép tett, az *egy* nemes tett volt.“ Ebbe a hibába sokszor beleesnek kitűnő stiliszták is; akárhányszor elkövette egy nagy írónk is, pedig nem is tudott németül (vagy talán éppen azért). De nem kisebb hibát követnek el azok, akik az ellenkező túlzásba esnek és a határozatlan névelőt elhagyják, holott ki kellene tenniök, pl. *kis* vizet kérek, *pár* szál virágot vettem, *kicsit* szégyellem is. Förtelmes németesség a határozott névelőnek a német *die* értelmében való alkalmazása ilyenekben: *a* Jászai, *a* Márkus, *a* Fedák. Sajnos, hogy ez már a leányiskolákban is meggyökeresedett, pedig a magyar ember a nő sohasem nevezi, se nem szólítja a pusztá vezetéknévén; neki *Jászai, Márkus, Fedák* így magában, vagy akár névelővel is, mindig generis masculini. A német *am* lappang ezek mögött: *a* legjobban, *a* legtisztábban, *a* legvilágosabban, stb. Viszont hiba némelykor a határozott névelő elhagyása. Unos-untig megrótták az ilyeneket: *elnök* az ülést bezárja, *szerző* nem helyesen fogta föl a feladatát, *vádolt* alibit igazolt, stb., amelyek rossz német-ségnek rossz magyar utánpótlói. Ennél még gyakoribb hiba az, hogy elhagyják a különválasztó névelőt, pl. e. h.: „*a* magyar és *a* német hadsereg“ azt mondják: „*a* magyar és német hadsereg“. Helytelen az utóbbi, mert ez magyarokból és németekből álló hadsereget jelent. (Vö. Magyarosan, 1933. 5–6. sz.).